

Kā radās nauda

Pieaugušie un arī bērni ik dienu lieto naudu – iegādājas pārtiku, samaksā par pulciņu, nopērk grāmatu vai koncerta biļetes. Bet vai zini, ka senos laikos naudas nebija? Lasi, kāpēc un kā radās nauda, kā tapa monētas, papīra un virtuālā nauda!

Stāsta Anda Ozoliņa, Latvijas Nacionālā
vēstures muzeja Numismātikas nodaļas vadītāja

Mainījās ar precēm

Senais cilvēks mainīja savu izstrādājumu vai guvumu pret cita cilvēka izgatavotiem produktiem. Piemēram, zvēradu iemaiņīja pret šķēpa uzgali, māla podus – pret labību. Tā, savstarpēji mainoties, visi agri vai vēlū ieguva sev nepieciešamo. Tomēr tāda mainīšanās bija apgrūtināša, jo bieži vien nācās mainīties vairākas reizes ar dažādiem cilvēkiem, lai beidzot iegūtu sev vajadzīgo lietu. Tāpēc pamazām katrā vietā, kur vien dzīvoja cilvēki, izvirzījās kāda prece, kura šķita vērtīga visiem. Pret šo lietu varēja iemaiņīt jebkuru mantu.

Preču nauda

Šādu visiem nepieciešamu un vērtīgu mantu – īstās naudas priekšteci – pētnieki dēvē par preču naudu. Par to kalpoja dažādas neparastas lietas – pērles, putnu spalvas, krelles, aproces.

Senie Latvijas
teritorijas iedzīvotāji
sev nepieciešamās
lietas iemaiņīja pret
dzintaru vai zvēradām.

Tēja un kakao kā nauda

Daudzviet pasaulē savstarpējos norēķinos par naudu kalpoja arī augu valsts produkti. Āzijas tautas vēl pirms simts gadiem kā maksāšanas līdzekli izmantoja presētus tējas ķieģeļiņus. Centrālamerikā nelielos darījumos turpināja lietot kakao pupiņas. Ar tām norēķinājās senie acteki jau pirms 600 gadiem. Eiropā viduslaikos īpaši liela vērtība bija garšvielām, īpaši smaržīgajiem un melnajiem pipariem.

Tēja.

Kakao pākstis un
pupiņas.

Vislielākā nauda pasaulē

Norēķinos lietoja arī minerālus. Ķīnā vietām norēķinājās ar nefrīta gabaliem. Āfrikā pirms 100 gadiem kā naudu lietoja pusotra kilograma smagus sāls sainīšus. Rietumāfrikā esot maksājuši ar kvarca oļiem. Bet vislielākā akmens “nauda” glabājas Japas salā Klusā okeāna austrumos. To lietoja

Japas salas akmens nauda.

tiešām svarīgiem darījumiem, piemēram, zemes pirkšanai. Lielākie kaļķakmens diski ar caurumu vidū sasniedz trīs metrus diametrā un sver pat līdz četrām tonnām! Akmeņi glabājas īpašās “bankās” – lielākās grupās zem klajas debess. Kad veica darījumu, šo “naudu” nepārvietoja, tikai iekala jaunā īpašnieka zīmi.

Vērtīgie gliemežvāki

Jau līdzīgāki naudai – viegli un ieliekami maisiņā vai ieverami aukliņā – bija kauri gliemežvāki. Tie sastopami samērā nelielā Indijas okeāna daļā pie Maldīvu un Lakadivu salām, bet kā maksāšanas līdzeklis izplatījās lielā daļā pasaules. Kauri gliemežvāki bija pazīstami pat Lietuvas un Latvijas teritorijā.

Kauri gliemežvāki.

Izkrāso!

Uzraksti,
kāpēc,
tavuprāt, kakao
un tēja kalpoja
kā nauda!

Metāla vēršāda un stieniši

Kad cilvēki iemācījās iegūt un apstrādāt metālu, tas kļuva par visu iekārotu lietu, jo no metāla ļoti daudz ko varēja izgatavot un to bija grūti iegūt. Metālu bija vieglāk pārvietot nekā lopus, kažokādas vai gigantiskus akmeņus. Senajā Grieķijā un Ēģiptē par precēm norēķinājās pat ar 52 kilogramu smagām metāla plāksnēm, kas bija izkaltas vēršādas formā. Tās vērtību pielīdzināja vēršu baram. Vēlāk metālus – vispirms varu, vēlāk arī bronzu, dzelzi un sudrabu – maksājumos izmantoja stienišu formā.

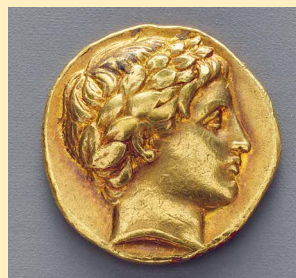
Sena ķīniešu nauda.

Kāpēc radās monētas?

Cilvēki izmēģināja dažādus norēķinu veidus, līdz saprata, ka visērtāk ir maksāt ar metālu, kam ir noteikts svars. Sākumā tie bija metāla stieniši, kurus, veicot sīkākus darījumus, nācās sadalīt mazākos gabalos un nosvērt, lai norēķinātos ar vajadzīgo metāla daudzumu. Ar laiku atskārta, ka ērtāk ir metāla gabalus nosvērt jau iepriekš un atzīmēt ar kādu īpašu zīmi. Tā apliecināja to svaru un dārgmetālu labumu jeb raudzi. Pirmās zināmās metāla monētas radās pirms 2600 gadiem Mazāzijā, Līdijas valstī – mūsdienu Turcijā.

Zelta monēta ar faraona attēlu, kas izkalta pirms vairāk nekā pirms 2000 gadiem Ēģiptē.

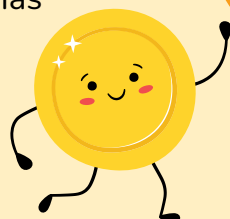

Sena grieķu nauda ar Sengrieķu varoņa Perseja attēlu. Arī monētas otrā pusē bija iekalts attēls - zirgu pajūgs.

Drīz vien monētas kļuva Senās Grieķijas pilsētvalstīs, vēlāk arī Romā un tās provincēs. No tām metāla monētas sāka izmantot arī viduslaiku Eiropā.

Lai monētu varētu droši lietot, kādam, kas to kala, vajadzēja garantēt tās svaru un metāla sastāvu. Tādēļ tās rotāja ar īpašiem simboliem un dievu attēliem, kas Senās Grieķijas iedzīvotājiem ļāva šīs ziņas nolasīt. Romas

impērijā naudas kalšanas tiesības kļuva par imperatora privilēģiju, tādēļ monētas sāka rotāt ar valdošā imperatora attēlu. Šo tradīciju turpināja arī vēlāk.

Uzzīmē savu monētu! Izvēlies tās galveno tēlu – sevi, mammu, tēti, brāli, māsu, draugu, draudzeni vai pat savu suņuku vai kaķīti.

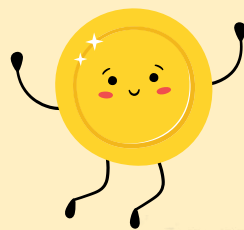

Svara nauda Latvijā

Pirms 800 gadiem pirmās monētas sāka kalt arī Latvijas teritorijā. Līdz tam galvenais vērtību mērs tāpat kā kaimiņu zemēs bija sudrabs. Jo dārgāka bija prece, jo tā maksāja vairāk sudraba. Lielākiem darījumiem sudrabu lietoja apmēram

100 gramu smagos sudraba stienīšos, sīkākus darījumus veicot, tos sadalīja gabalos un nosvēra.

Dažas tautas maksāja ar metāla zvaniņiem, nažiem un kapļiem.

Pirmo papīra naudu jeb banknotes sāka drukāt Ķīnā, kur to sauca par "lidojošo naudu".

Pirmā papīra nauda.

Monētas karaļu vārdā

Daudzas monētas nosaukumus ieguva no valdnieku vārdiem. No 17. gadsimta vidus līdz 18. gadsimta beigām Francijā kļuva par luidorus (Louis d'or – zelta Luijs), tajā laikā tur valdīja vairāki karaļi, vārdā Luijs. Vēlāk tur apgrozībā bija napoleoni un napoleondori – zelta monētas, kas nesa imperatora Napoleona Bonaparta vārdu.

Luijs XIII.

Viņa luidors.

Luijs XV.

Viņa luidors.

Kāpēc radās papīra nauda?

Ar zelta, sudraba un vara monētām cilvēki Eiropā norēķinājās vairāk nekā 2000 gadu. Tikai pirms aptuveni 400 gadiem monētas sāka aizstāt ar papīra naudaszīmēm.

Tomēr tās bija neizturīgākas un nedrošākas pret viltojumiem. Kad radās bankas, ar papīra naudaszīmēm cilvēki norēķinājās aizvien vairāk. Sudraba, zelta vai vara naudas īpašnieks varēja iemaksāt savu metāla naudu bankā, saņemt bankas zīmi un šo pašu monētu daudzumu izņemt citā bankā citā pilsētā. Ar laiku bankas zīmes bija tik uzticamas, ka neviens vairs nesteidzās monētas no bankas izņemt. Savstarpējos norēķinos labprāt sāka izmantot pašas bankas zīmes un vēlāk citu papīrnaudu. Tā monētas pamazām kļuva par sīknaudu nelieliem pirkumiem, tāpat kā mūsdienās.

Un visbeidzot, attīstoties internetam un datortehnikai, nauda kļuva arī digitāla. Digitālu vai bezskaidru naudu cilvēki parasti glabā internetbankā un tai piekļūst ar bankas karti vai ar paroli savā datorā vai telefonā.

